

- Hochschild, Arlie Russel
2003 Tidsfælden. Når familien bliver arbejde og arbejdet bliver familie. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lai, Signe Sophus
2023 She's the Communication Expert. Digital Labor and the Implications of Datafied Relational Communication. *Feminist Media Studies* 23(4):1857-71. DOI: 10.1080/14680777.2021.1998181.
- Lancy, David F
2015 The Anthropology of Childhood. Cherubs, Chattel, Changelings. Cambridge, NY: Cambridge University Press.
- Liedloff, Jean
1985 The Continuum Concept. Allowing Human Nature to Work Successfully. *Classics in Human Development*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Mikkelsen, Henrik Hvenegaard
2023 Børnevælde. Antropologens håndsækning til maste forældre. København: Grønningen 1.
- Orgad, Shani
2019 Heading Home. Motherhood, Work, and the Failed Promise of Equality. New York: Columbia University Press.
- Pedersen, Ove Kaj
2011 Konkurrencestaten. Samfund i forandring. København: Hans Reitzels Forlag.
- Rosa, Hartmut
2020 Det ukontrollerbare. Eksistensen.

Christoffer Bagger
Institut for Kommunikation. Københavns Universitet

Mikkel Bunkenborg, Morten Nielsen & Morten Axel Pedersen: Collaborative Damage. An Experimental Ethnography of Chinese Globalization. Ithaca: Cornell University Press 2022. ISBN 9781501759833. Pris: ca. €40.

Collaborative Damage er ikke stangvare. De tre forfattere har indgået en pagt om at skrive sammen; ikke for at nå frem til forsonlig enighed, men for at få det maksimale ud af deres uenighed og deres temperamenteres interferens. Mikkel Bunkenborg, Morten Nielsen og Morten Axel Pedersen (MMM) havde uden tvivl undervurderet begge dele ved projektets start, men har ved dets kulmination måttet erkende, at det er her, energien kommer fra. Sammen søger og finder de et særegent originalt svar på, hvordan vi skal forstå globalisering og Kinas rolle i den. Både metoden og fremstillingen er sindrig, og det forklarer måske, hvorfor bogen har været længe undervejs. Allerede i 2007 afviste Forskningsrådet for Samfund og Erhverv en ansøgning om at støtte de tre forfatters forsk-

ningsprojekt. Ansøgningen var sprælsk, men savnede struktur. I 2008 bevilligede forskningsrådet dog penge til projektet på baggrund af en ny ansøgning. Projektet var nu stramt organiseret med ferne hypoteser og en plan. Jeg var som medlem af rådet på det tidspunkt stærkt involveret i begge afgørelser, og her 15 år senere med bogen i hånden funderer jeg over, om ikke begge beslutninger muligvis var forkerte. Forskningsrådets frygtsomhed over for risiko ved den første ansøgning og dets forkærlighed for forudsigelighed ved den anden kan dårligt ses som en opfordring til dristighed blandt forskere, der søger om penge. Heldigvis blev resultatet ganske anderledes end det, MMM havde fremmanet i ansøgningen.

Så tilbage til selve bogen. Bogens hovedide er at se, hvorledes Kinas globalisering, legemliggjort ved projekter og aktiviteter i Mongoliet og Mozambique, repræsenterer et nyt kinesisk imperium. De tre forfattere er hver for sig område-specialister: Mikkil Bunkenborg i Kina, Morten Axel Pedersen i Mongoliet og Morten Nielsen i Mozambique. Fælles feltarbejder i Mongoliet og Mozambique, hvor den ene Morten var på hjemmebane, og den anden Morten og Mikkil var på tur, danner grundlaget for dataindsamlingen og virkelighedsforståelsen i de seks kapitler, der følger den tænksomme indledning.

Hvert af de seks kapitler fokuserer på en bestemt kinesisk intervention: et landbrugsprojekt, en flusspatmine og et vejprojekt i Mongoliet og en cementfabrik, konstruktionen af en „China Town“ og en tømmervirksomhed i Mozambique. Alle disse lokaliteter udgør mødesteder, hvor idéer om fremskridt, udvikling og magt tørner sammen. Men det gør tillige meninger om æstetik, om race og om „den andens“ uforklarlige uvillighed til at ville forstå „den ene“. Det er her, en af bogens mest veludviklede pointer kommer til live. Globalisering er måske nok en gigantisk bevægelse af økonomiske og tekniske ressourcer, der søger derhen, hvorfra et differentiale kan kapitaliseres. Men globalisering er også en proces, hvor misforståelser mødes med fejlslutninger og fordomme. Hvor tilfældige affiniteter og fjendebilleder skaber et samkvem, der kan vise sig at være kejtet og ufrugtbart eller dynamisk og produktivt. Friktionen mellem ambitioner og verdensbilleder har forandringspotentialer. Dissonans er således ikke blot en effekt af globalisering, men en integreret del af konstruktionen af et kinesisk imperium. På alle niveauer søger de forskellige aktører mening i den materielle og symbolske omkalfatring af deres verden. Ved at studere de nære relationer, der opstår mellem en kinesisk mineforvalter og det omgivne samfund af mongolske minearbejdere, der ikke kan forstå, hvorfor kineserne insisterer på at indhegne deres yurts, eller mellem kinesiske og mozambiquiske bygningsarbejdere, der efter kort tid beslutter at leve hver for sig, som var de andre ikke til stede, lykkes det MMM at beskrive en stemning af håbløs misfor-

ståelse, længsel og tab mellem bogens karakterer. Dette udspiller sig ydermere i kulisser af larmende, klodset og halvt mislykket materielt skrammel som veje, der ingen vegne fører hen, et stadion, som ser faldefærdigt ud allerede inden åbningen, og talløse meterhøje portaler af cement, der fører direkte ind i enklaver af halvtomme løfter.

I løbet af kapitlerne oplever de tre forfattere også misforståelser indbyrdes. Morten Axel Pedersen oplever kineserne i Mongoliet som brovtende og uhøflige gæster med ringe forståelse for den kontekst, de færdes i. Og Morten Nielsen finder ligeledes en instinktiv forståelse for mozambiquernes misforståelser af de kinesiske globalister. Mikkel Bunkenborg ser derimod gode hensigter hos kineserne, som konstant og bevidst misforstås af trodsige lokale i både Mongoliet og Mozambique. Dette ekstra lag af introspektiv fortolkning af misforståelser er ikke (kun) krukkeri fra MMM's side. Det er en dristig, elegant og humoristisk måde at demonstrere holdets videnskabsteori på.

Vores begreber bestemmer, hvad vi ser, og tankens dynamik er dialogisk. Forfatterens erfaringer fra tre forskellige samfund sætter rammerne for deres forståelse. Denne forståelse kan udfordres og udvikles i konfrontation med nye erfaringer, og det er MMM's store fortjeneste, at de ikke forcerer en syntese frem, men lader læseren tage del i processen. Hannah Arendt beskriver tænkning som en dialog mellem mig og mig selv. Den gradvise tilnærmelse henimod et synspunkt udgøres af en konstant samtale. Denne samtale mellem M, M og M er hverken implicit eller indforstået som så megen akademisk litteratur. Samtalen er derimod eksplicit og forsætligt misforstået. Den er hverken gnidnings- eller herredømmefri, men rummer skænderi og møgfald, uforsonlighed, forfængelighed og strid. Men det er alligevel i samtalen, at uenigheden bliver konstruktiv, og misforståelsen bliver til oplysning. Ved at invitere læseren ind i de relativt påståelige og iltre forfatteres egne uenigheder og misforståelser bliver udfaldsrummet for, hvad der er sandt, meget større. Måske er vi dermed tættere på en eksperimentel kvantemekanisk virkelighed, hvor flere ting kan være sande på samme tid, til trods for at de i princippet er gensidigt udelukkende.

Som entydig monografi er bogen muligvis fejlslagen, men det er på en måde, der rækker ud efter Becketts sorte optimisme: „Ever tried. Ever failed. No matter. Try again. Fail again. Fail better. You won't believe what you can accomplish by attempting the impossible with the courage to repeatedly fail better.“ Collaborative Damage er ikke stangvare; den er haute couture, og så velskrevet, at man højst bør indtage ét kapitel om dagen.

Litteratur

- Arendt, Hannah
1978   The Life of the Mind. Vol. I-II. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Beckett, Samuel
1983   Worstward Ho. In: S. Beckett: Texts for Nothing and Other Short Prose. London:
Faber & Faber.
- Lund, C.
2014   The Ethics of Fruitful Misunderstanding. Journal of Research Practice 10(2): Article
N4.
- 2022   Book review: Collaborative Damage. An Experimental Ethnography of Chinese
Globalization. Af M. Bunkenborg, M. Nielsen & M. Axel Pedersen. Journal of the
Royal Anthropological Institute.

Christian Lund
Sektion for Global Udvikling, Københavns Universitet